

NİETZSCHE’DE HAYATI OLUMLAMA EĞİLİMİ ve SANAT TUTKUSU*

Doç. Dr. Mukadder Çakır Aydın

ÖZET

Bu çalışmada, Nietzsche’nin felsefesinde içkin olan hayati olumlama eğilimi ve onun sanata duyduğu tutku irdelenmek istenmektedir. Bunun için öncelikle Nietzsche dilinin devingen ve kaotik yapısına bakılmış, Adorno ve Horkheimer gibi ondan hem etkilenen hem de eleştirel bakabilen düşünürlerin yorumlarına yer verilmiştir.

Nietzsche’nin hayati olumlama eğilimi ve sanata tutkusu, sınırlayıcı olmaması açısından, sadece geliştirdiği özel kavramlar çerçevesinde değil, genel anlamda düşüncelerinde bulunan içerikler bağlamında tartışılmak istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Nietzsche, Olumlama, Sanat-Tutkusu*

ABSTRACT

In this study, the life affirmation tendency, which is intrinsic to the philosophy of Nietzsche and his passion for art, is tried to be discussed. To do this, first of all, the dynamic and chaotic structure of his language is reviewed and the comments of philosophers, such as Adorno and Horkheimer, who are both influenced by him and who may, at the same time, consider him critically, are quoted. The life affirmation tendency and the passion of art in Nietzsche, are requested to be discussed not only within the framework of the special concepts, developed by him but within the framework of contents in his thoughts in the general sense, to avoid restrictions.

Keywords: *Nietzsche, Affirmation, The Passion of Art*

* The Life Affirmation Tendency and The Passion of Art in Nietzsche

Giriş

Friedrich Nietzsche (1844-1900), kendisine dek gelen düşünce sistemlerinin ve felsefi kavramların büyük bölümünün dışına çıkan, farklılığı ve özgünlüğü ile dikkat çeken bir düşünürdür.* Ancak, bir yandan eleştirelilikte bir savaşçı gibi acımasız olurken diğer yandan da artık savaşmaktan yorulmuş ve olumlayan bir düşünür gibi yazması onun hem yanlış anlaşılmasına hem de sürekli tartışılmasına neden olmuş, Nietzsche yorumlarında ve tartışmalarında bu ikilik kendini hep hissettirmiştir.

Nietzsche'nin Max Weber'den önce Aydınlanmanın "öncüllerine kadar yönelttiği taarruz, kuşkusuz bir intikam tanrısının gazabı gibi görülmeli." Onun için modernite adeta, "bir hayat enerjisinden, yaşamaya ve iktidara yönelik bir iradeden başka hiçbir şey" değildir. "Modern hayatın, bilgi ve bilim tarafından yönetilen cephesinin gerisinde, vahşi, ilkel ve bütünüyle acımasız hayat enerjilerinin varlığını sezmiştir." (Bradbury ve McFarlane, aktaran Harvey, 1999, 29)

Değişik nedenlerle yanlış anlaşılması bugün belki hâlâ sürmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Albert Camus şunları söyler:

"Marx bir yana bırakılırsa, us tarihinde Nietzsche'nin serüveninin bir benzeri daha yoktur; ona yapılan haksızlıkları ne kadar düzeltsek azdır. ... Nietzsche'ye ve Nasyonel Sosyalizme gelinceye dek, baştan sona eşsiz bir ruhun soyluluğu ve çekişmeleriyle aydınlanan bir düşünencenin, dünyanın gözleri önünde, bir yalanlar alayıyla, toplanmış cesetlerin korkunç yığınıyla süslendiği hiçbir zaman görülmemiştir." (Camus, 2000, 82-3)

Bu haksızlık ancak savaşın sonra iki İtalyan bilim insanınca** fark edilmiş ve Nietzsche'nin kitapları*** orijinal halleri ile yeniden basılmıştır.

* Önemi ölümünden çok sonra anlaşılmış olan Prusya doğumlu Nietzsche Basel Üniversitesinde genç yaşında klasik filoloji profesörü olmuş, ancak hem düşüncelerindeki farklılık ve hem de ağır sağlık sorunları nedeni ile üniversiteyi yine genç yaşında bırakmıştır. 45 yaşında felç geçirince (1889), on yılını yatağa bağlı ve akıl hastalığının pençesinde, kız kardeşinin bakımı altında yaşamıştır. Bir Nazi yanlısı olan kız kardeşi Nietzsche'nin yapıtlarını Yahudi düşmanı metinlere dönüştürmüş, bu nedenle Nietzsche'nin Naziler tarafından kullanılmasına yol açmıştır. Özellikle Böyle Buyurdu Zerdüş, Nasyonel-Sosyalizmin en çok kullandığı kitapların başında gelir. Şovenist ve Yahudi düşmanı Prof. Bernhard Förster ile evli olan kız kardeşi Elisabeth, 1889'da Förster intihar edince, Nietzsche'nin kitaplarını satır satır değiştirerek, kullanılmamış notlarını ekleyerek, ufak sahtekârlıklar yaparak, onu Förster'e benzetmeye çalışıp yeniden yazar. "Hitler'e duyduğu hayranlık, abisinin adının da Nazizmle birlikte anılmasına yardımcı olur." (Cogito Giriş yazısı, 2001, 6)

** Giorgio Colli ve Mazzino Mantinari. 1967 yılında Nietzsche'nin yapıtları 15 cilt halinde yeniden yayınlanmıştır. (Deccal Giriş yazısı, 1992)

Nietzsche'nin yanlış anlaşılmasındaki ikinci neden metinlerinin sanatsal, psikolojik, felsefi ve tarih bilgisi nitelikli olup, bunun o dönem için oldukça yeni, farklı, çok katmanlı, açık uçlu, değişik anlamları çağrıştıran, yoruma dayalı bir tarz oluşudur. Metinler zengin ve çeşitli olduğundan, bir açıdan bu alanların her birinde ayrı ayrı tartışmaları yaratmış ancak bir açıdan da karmaşaya yol açmıştır. Keskin eleştiriler ve düşünce fırtınaları, özel, zor, karmaşık, çok parçalı bir görünüm sunarlar ve onun kişisel yaşantısındaki iniş çıkışların izlerini taşırlar.

Konuşmaları kesinlikle zulüm ve ıstırap üzerine vurgu biçiminde değil, ateş ve buzun bir aradalığı biçimindedir. (Solomon, 2004, 68) Modern topluma yönelik köklü eleştiriler geliştirmekten hiç geri durmayan Nietzsche'ye göre kültür karşıtı bir çizgiye saklanan modern toplumun yöneticileri, aydınları, sanayicileri ve askerler Almanya'yı hayatın alt-üst olduğu bir dünyaya dönüştürmüşlerdir. Avrupa ölümcül bir hastalığa yakalanmış, sürekli felakete giden, yıkılmakta olan bir dünyadır. Çürümeye tutulmuş, insanlık dışı ve mekanik çarklar yaratarak çalışmayı kişisizleştirmiş, iş bölümü ile sahte bir ekonomi yaratmış, toplum bilimci bir pozitivismeye saplanmıştır. Örneğin tarih ihtiyacı, Avrupa'yı, tarihi kült olarak görmeye, eskiye manyakça bir düşkünlüğe yöneltmiştir. Bu tarihselcilik fetişisttir ve Hegel'in açtığı tarih-felsefesi yolunda ilerlemektedir. Sanki başlangıç, doğum, yaratı hiç yok gibi davranılmaktadır. Sanki sadece tarih vardır, insanlık hep yaşıldır ve gri saçlıdır. (Goyard-Fabre, 2001: 151-3)

Stefan Zweig'in (1998, 88-9) da belirttiği üzere Nietzsche, durgun ve sabit felsefeden uzak durup sürekli kovalanıyor gibi arayış içindedir. Bilmediği yerlere gider. Kıpırtıların, düşümlerin, zorlukların peşindedir. Uçurumdan uçuruma atlar. Bu nedenle onun bilgi tarihi açıkça dramatik, tehlikeli ve şaşırtıcı epizotlar şeklindedir. Bitmeyen arayıştaki huzursuzluk, düşünmeye yönelik şeytani zorlama, rahattan kaçış, hiç dinlenememekten gelen yorgunluk hali. Çok anlamlılık, kuşku, muğlaklık, sorma hırısı.

*** Zerdüş't Böyle Diyordu, Deccal, Ecce Homo (İşte İnsan), Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Düşünceler, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, İnsanca-Pek İnsanca, Gezgin ile Gölgesi, Tan Kızılığı, Şen Bilgi, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Alacakaranlık, İktidar (Güç) İstenci, Ahlâkın Soykütüğü, Dionysos Dithyrambosları, Tarih Üstüne, Putların Alacakaranlığı, Wagner Olayı, Nietzsche Wagner'e Karşı, David Strauss İtirafçı ve Yazar, Eğitimi Olarak Schopenhauer, Richard Wagner Bayreuth'da kitaplarının yazarı olarak Nietzsche'nin metinlerine gösterilen ilgi, 1945'den sonra ağırlıklı olarak edebiyat ve sanattan, felsefeye kaymıştır.

Nietzsche dili kullanımı ile, fikirleri ile ve yaşantısı ile sınır tanımayan, coşkulu ve sorgulayıcı bir düşünürdür. Sürekli değişir. Çelişkilerin üstüne gider. Yazdıkları oldukça yalın gibi görünse de bir çoklu ve karmaşık anlamlar yumağıdır. Bu nedenle çok farklı insanlara ve kesimlere hitap eder. İnsan zihninin düşünürken ulaştığı sınırsızlık yazılarında açıktır.

Ancak özellikle son yazılarında muhalefet etmekten bıkmış, barışık yaşamak isteyen, kısır döngüye düşmüş, girdabından çıkıp durulmak isteyen bir düşünür gibidir. Haklı da olabilen eleştiriler alır. Yeni karanlığı, yeni mitleri yarattığı, kendisi ile sürekli çeliştiği, bilinebilir olanı bile yadsıdığı yönündedir bu eleştiriler.

Nietzsche'ye Yönelik Eleştirilere Bir Örnek: Adorno ve Horkheimer'e göre Nietzsche

Adorno ve Horkheimer'e yer vermek onların hem Nietzsche'den etkilenip hem de ona yönelik eleştiriler geliştirmiş olmalarından dolayı bir anlam taşımaktadır.

Nietzsche konusunda Theodor Adorno'nun (Horkheimer-Adorno içinde, 2001, 206, 210) düşünceleri ikili bir nitelik taşır, bunun nedeni Nietzsche'nin metinlerindeki çelişkilerdir. Adorno'ya göre Nietzsche'ye el koyan Nasyonel Sosyalistler, onu kaba sarışın'ın yani Alman emperyalizminin avukatı haline getirmişler; ondan sadece 'güç-istenci'ni çıkarsayabileceklerini düşünerek, kendi keyfi şiddetlerini bu yolla aklamayı ummuşlardır. Bir yandan da Nietzsche, sıradanlaştırılmaya çalışılmış, bu iki tip karikatürleşmeye maruz bırakılmıştır. Oysa Nietzsche bununla tüm ömrü boyunca mücadele etmiş; 'büyük filozof' ve 'felsefenin resmi geleneği' onun reddettiği kavramlar olmuştur. Çünkü bu yolla düşünür yalnızlaştırılmakta ve diri-diri gömülmektedir. Horkheimer'e göre Nietzsche söz konusu nüansların farkındadır ve bir psikolog olarak Freud'un öncülüdür. Dostoyevski ve Marquise de Sade'a çok yakındır. Çünkü tüm felsefesi bilinçaltıyla doludur. Kendini hep zayıflarla özdeşleştirmişti.

Adorno (Horkheimer-Adorno içinde, 2001, 211) için Nietzsche, bilinçaltı konusundaki bu hassaslığının yanında, bir irrasyonalist değildir. Yani düşüncenin, yerini, bilinçaltına bırakmasını savunmaz. Freud gibi, bilincin itkiyi serbest bırakmasını, itkinin baskıdan kurtulunca inkâra gerek duymayacağını ve bu yolla şeytani yapısını kaybedeceğini savunmaktadır. İtki bilinçdışı diye mahkûm edilmeyecek, bilinçle aynı anlama sahip olacaktır. Bu nedenle Nietzsche Aydınlanmacı bir düşünürdür.

Horkheimer'e (2001, 208-9) göre Nietzsche yönteminde bir diyalektik eksikliği içindedir. Neye karşı çıkarsa onun tam karşıtını savunmuş (örneğin

Hıristiyanlık, burjuvazi, merhamet ...) bir çözüme ulaşmamıştır. Bunun nedeni sorunları tüm yönleri ile birlikte yorumlamış olmasıdır. Ancak Adorno'nun (Horkheimer-Adorno içinde, 2001, 209–10) açıkladığı gibi Nietzsche'de her şeye karşın, "hiçten yola çıkarak olumlama ve karşı durma teşebbüsü vardır." Hep yeni bir düzen ve yeni değerlerin peşindedir. Köklerini yorulmak nedir bilmeden arar ama havada arar. Mimar Solness gibi, boşlukta kale yapar. Bu kalenin toplumsal bir temeli yoktur. Yani Nietzsche'de belirlenmiş bir yadsıma yoktur. Örneğin burjuva dünyasını eleştirirken bir tarihsel eğilime dayanmaz. Bu ona hem güç katar hem de güçsüzlük: Güç katar çünkü sistemin yaşattıkları onun tavizkâr olmasını engeller. Güçsüzlük katar çünkü hayallerine vazgeçme anı girmiştir.

Geleneksel felsefeye karşı duyduğu kin, aslında ontoloji'ye duyduğu kindir; yani varlık doktrinleri, sabitler doktrini, gerçeğin değişmezliği doktrinlerine karşı duyduğu kindir. Platoncu idea doktrini bunların başında gelir. Hegel de benzer bir yerdedir Nietzsche'de. O en çok şunu öğretir: Hakikatin içeriği, ezeli ve ebedi olan değil, "geçici ve eğreti olandır." Adorno'ya (Horkheimer-Adorno içinde, 2001, 212) göre Nietzsche'de yazgı ile birlikte aynı'nın bengi dönüşü miti yüceltilir ki bu hapishanedeki birinin, sevgi ihtiyacına karşılık ancak hücrelerini sevmesine benzer. Burada artık toplumsal ve bilişsel bağlar kalmamış, oldukça umutsuz bir durum oluşmuştur.

Martin Jay'e (1989, 81) göre Horkheimer, Nietzsche'nin yapıtlarında bireyin önemine yapılan vurgudan, sınırlı bir övgü ile söz eder. Tarihi anlayabilmek için bireysel psikoloji çok önemlidir ama Nietzsche toplumsal sorunlara karşı ilgisizdir. Onda en beğendiği yan, uzlaşmaz bir tutumla koruduğu eleştirelliktir. Nietzsche'nin yanıldığı nokta, demokratikleşmenin sulandırmaya yol açacağı şeklindeki inançtır. Bu, ahistorical yani tarihi göz önünde tutmayan bir düşüncedir. Ayrıca, Nietzsche, "emeğin tarihsel içeriğini de yanlış anladığını kendi analizlerindeki seçkin sonuçları haklılaştırmak için emeği değişmez bir olgu olarak mutlaklaştırdığını belirtmiştir."

Yani "Horkheimer'e göre Nietzsche, burjuva ahlâk anlayışının tarihsel kökenlerini ortaya çıkarmakta çok değerli çalışmalar yapmış; ama kendisi de, tarihi göz önünde tutmayan bir düşünceye sürüklenmiştir." (Jay, 1989, 82) "Horkheimer'in Nietzsche, Dilthey ve Bergson'a yönelttiği ikinci itiraz ise, bu düşünürlerin gerçekten gizli birer idealist oldukları" şeklindedir. (Jay, 1989, 82, 85)

Nietzsche Dilinde Devingenlikten Kaosa

“Herkes için ve hiç kimse için bir felsefe” (Alkor, 2001, 217) üreten “Nietzsche’nin akıl yürütme biçimi fragmanter ve parça doğurmaya yönelik bir zihin” olarak nitelendirilir. Tıpkı bir kıvılcım gibidir. Aforizmaları da öyle. Bu nedenle herkese sıçrayan bir açık-felsefedir onunki. (Batur, 2001, 219) Nietzsche’nin bu parçalı ve çok yönlü dilinin özelliklerine bakarsak:

Nietzsche’nin dili kolay anlaşılır gibi görünür. Ancak beraberinde süren keskinlik ve radikallikle okur çelişkili düşüncelerle karşılaşır; sonra ise dayanılmaz ve içinden çıkılmaz bir kaos atmosferine girilir ve neye inanılacağı şaşırılır. Bunun nedeni, Nietzsche’nin gerçekliğin ve oluş’un farklı yönlerini, farklı bakış açılarından yakalamasıdır. Sürecin yapısından gelen çelişkinlik ve çok yönlülük Nietzsche’de karmaşaya dönüşür. Böylece, ortaya, belirli, durgun, sabit ve net olan durumları dışlayan bir tablo çıkar. Sınır, otorite, sistem ve durağan konumlar çözülür. Her türlü kavram ve düşünce, akış ve oluş haline geçer. Sonsuz ve sınırsız bir çok yönlülük oluşur. Ancak bu dil ve düşünce biçimi mutlak olana karşıtlığı beraberinde getirmesi ile geliştirici olurken, kaotik olana kapıları açışı ile de kargaşaya zemin yaratır. Nietzsche dilinde Yunan felsefesinin izleri ve Dionysos törenlerinin şenlik havası sezilenebilir. Zaman zaman aşırı uç noktalara gider ve hatta aşırılığın dozajını kaçıır. Bu nedenle yarattığı akıntıyla kayalara çarpar, kendini paralar; kendi öz yıkımından korkmadığı gibi buna yönelik umutlar besler.

Nietzsche “Bir filozofun kanaati olmalı ve o, bunları eskitmeyi de bilmelidir.” ya da “Düşünen için zararlıdır, bir tek kişiye bağlı olmak. İnsan kendini bulunca, zaman zaman kendini kaybetmeyi ve sonra yeniden bulmayı denemeli.” derken (Nietzsche, aktaran Zweig, 1998, 100) bu sözleriyle filozofun mümin olmak değil, kendisiyle bile mücadele eden bir sorgulayıcı olmak gerekliliğine dikkat çeker.

Maurice Blanchot (2001, 78-81) “Nietzsche ve Parçalı Yazı” adlı makalesinde Nietzsche’nin parçalı metinlerini felsefi olana bağlar. Burada bütünlüklü söylem aşılmış; yeni, bütünsel karşı hatta bütünleşmemiş olana tutkun bir dil oluşmuştur. Devingenlik, göçebe düşünce esastır. Yapmak istediği şey, başkasının bir ya da birkaç kitapta anlattığı şeyi on cümlede anlatmaktır. Ama aforizma bu haliyle “kısıtlayan, hapseden güç” olur. Çekici, içe kapanık, yoğun, karanlık, gizemli ve ağırdır. Eşsiz, yapayalnız, paramparça ama parlaklığı olan bir sözdür. Yeterlilik nedir bilmez; diğer parçalarla birleşip bütün oluşturmaya çalışmaz. Bütünün dışındadır. Ondan önce değil, sonra gelir. Zaman zaman bütünün, felsefenin, sistemin, tamamlanmış söylemin önemli olduğunu, onunla ilgili

sorunun tek gerçek sorun olduğunu söylese de, düşüncesindeki kaotiğin ürünü olarak yine parça'ya döner. Bütün'den kurtulmalı, evreni ufalamalı, birliğe karşı saygıyı yitirmelidir. Güvence kenara koyulmalı, riskin içine girilmelidir. Aslında parçalı söz, bütüne karşı değildir. İki parçalı metin arasında hiçbir bağlantı yoktur. Birbirlerine karşıt iken yan yana da durabilirler. Eklemlilik yoktur, ayrılma vardır. Çokluk, çoğulculuk vardır. Bu nedenle Nietzsche bir olan Tanrı fikrini kapı dışarı eder. Anlam çoklu ve çoğuldur. Bir ise her zaman yetersiz, haksız ve kısıtlayıcıdır. Bu nedenle gerçeklik ikide başlar. Yorum, birçok anlamı olan metnin okunmasıdır. Bu yaklaşım tipik bir postmodern karaktere sahiptir.

Klossowski'ye (1999, 391–2) göre Nietzsche için “dil, dış zorlamayla kendi fantazmımız arasında tarafsız hakem olarak, bize, içinde gerçeğin direncine karşı kendimizi özgür zannettiğimiz bir açıklamalar alanı sağlar. Ama diğer taraftan dil, fantazmımızın inatçı biricikliğinin yapıntısıdır” Kurumsalın etkisi, bizim, yanlış olan bir fikri doğru olarak kabul etmemize neden olabilir. Dolayısıyla dil, bu iki alanın sürekli çatışma potansiyelini içinde barındırır. Sosyal, kurumsal ya da dışsal olanla bireysel olanı karşı karşıya getirir.

Nietzsche bir taraftan genel çözümleri yadsırken diğer taraftan tutarlı oluşu da yadsır ve sürekli değişime vurgu yapar. Tek bir fikrin çok sayıda versiyonunu sunar. Bu nedenle onu okumak insanı karışık psikoloji ve düşüncelere sürükleyebilir. Yeni ve şaşırtıcıdır ama savunduklarının tam tersini de öne sürebilir. Aslında gerçekliğin çoklu karakterinden beslenir. Okuru, neye inanacağı kaygıları ile baş başa bırakır. Onun geçtiği cendere ve uçurumlardan birlikte geçmek, çift ya da çok kutupluluğu ruhunda duyumsamak gerekir. Düşünce dünyasında alabildiğine geniş, daldan dala atlayan bir tarzı benimsemek gerekir. Her an her yerden ve her şeyden başlayabilir. Sürekli bir gidiş geliş, oluş, akış halidir söz konusu olan.

Nietzsche'de sürekli yinelemeler de mevcuttur. Yani sürekli yeniden-değerlendirmeler. Aynı kavram defalarca irdelenir ama farklı renk ve tonlarla. Ortaya çıkan şey, yüzlerce açının bireşimidir. Ancak bunlar “belirsiz, şüpheli, rastlantısal ve beklenmedik”tir. Sürekli bölünmekte ve yeniden oluşmaktadırlar. Çatışmalar içinde yaşamakta, her durumda farklı bir konumda yer almaktadırlar. Bu nedenle Nietzsche'de kavramların soy kütükleri donuk, çizgisel, sabit ve kesin değil, dinamik ve değişkendir. (Edelman, 2001, 54) Bu dil beraberinde polemiksel ve şiirsel aforizmalara dönüşür. Hatta manifesto esaslı, anti-felsefi nitelikli, daha çok edebi yazıya yakın ve kolayca yanlış anlaşılabilir bir dildir. (Haar, 1999, 5) Nietzsche belki de ancak böyle bir dil formuyla inceliklere ulaşmıştır.

Nietzsche'nin duyarlılığı, bir tek Dostoyevski ile kıyaslanabilir: uyanık sinirler, aşırı gerilim, hastalıklı, ağırlı bir duyarlılık. Sertliğini, acımasızlığını, şahin bakışını ve yırtıcılığını kendisiyle savaşıarak elde etmiştir. "Bütün kaçıklıklarda olduğu gibi içtenlik tutkusu onda yavaş yavaş monomaniye dönüşür ve alevinde onun hayatını, tüm varlığını eritir; bütün kaçıklar gibi sonunda bir tek bu tutkudan başka şey bilmez olur." (Zweig, 1998, 93-5) Devingenlikten kaosa ulaşan dilin bu hali elbette felsefesini de kuşatır. Hatta onunla iç içe geçmiştir. Karşılıklı birbirlerini beslerler.

Üst İnsan'a Beslediği Umut

Adorno'nun dediği gibi (Horkheimer-Adorno içinde, 2001: 208) Nietzsche merhameti, bir sonuncu günah olarak tanımlıyordu ama ilk hastalık nöbetini bir arabacının, atını şiddetle dövmesi esnasında geçirdi. İlk kez orada çöktü. Buradaki çelişki nasıl çözümlenebilir? Belki de yapılması gereken şey, Nietzsche'de baskın çıkan "adil-insan", "özgürleşmiş-insan" yani üst insan tanımını düşünmektir. Bu, yalandan ve ideolojiden arınmış insandır. Nietzsche'ye göre insan tüm geleneksel ahlâklardan, rasyonelleştirmelerden kurtulduğunda adil-olan ortaya çıkacaktır. Yani engelleyici baskılardan kurtulup yıkıcı güdülerinin peşine gittiğinde kötü ve hınç dolu olmaktan kurtulacak, ne iyi ne de kötü olan insan olacak, yani özgürleşecektir.

Postmodern yönelimi yaratan kişi olarak da görülen Nietzsche sıkı bir Hıristiyanlık ve burjuva ahlâki eleştircisi olarak ürettiği Üst insan (Übermensch) kavramını insanın 'kendini aşması' anlamında kullanmış ama zaman zaman bir üst insan yetiştirme fikrine de yaklaşmıştır. Nazizmin onu en çok kullandığı nokta da burasıdır. (Bahler, 2001: 24-5) Tuhaf bir çelişki olarak, Avrupa ve özellikle Almanya kültürüne ilişkin çok çarpıcı uyarı ve tespitlerde bulunmuş, Avrupa'nın krizini, savaşı, Nazizmin geleceğini yıllar öncesinden görmüştür. Alman ruhunu yozlaşma içinde, hasta ve zayıf bir ruha benzetir. İktidardakiler ise ona göre bu salgın hastalığı yaymakta, siyasetlerini maskelerle sürdürmektedirler.

Üst insan düşüncesi, öncelikle insan'ın ortadan kayboluşu demektir. İnsanlık daha oluşur oluşmaz sonuna gelmiş, bitmeye yüz tutmuştur. Üst insan, insanın bir üst varlık aşamasıdır. Nietzsche insana kendini gerçekleştirme görevini yükler ve böylece insanı yüceltir. Üst insan aynı zamanda, kendisine ulaşmak için büyük bir arzu duyarak özgürleşen insandır. Ve bir kendini aşma biçimidir. (Blanchot, 2001: 84)

Nietzsche'ye göre yaşadığımız çağda büyük insana, üst insana yer yoktur. Ortalama insan üretime yönelerek toplumun bir parçası olmakta,

kimseye gölge etmemekte, tümüyle bireysellikten kopmuş bulunmaktadır. Bu insan, haber avına çıkmış bir gazeteciye benzer. Niteliğini kaybetmiş, özgürlük beklentisini rafa kaldırmış ve kendine emredilmesini, yönlendirilmeyi bekleyen kişiye dönüşmüştür. (Chaix-Ruy, 2001: 184) “Hepsi de emredilmeyen bir şeyin ağır yükünü taşımak istemiyor” “Ama onlara emredildiğinde, en zor olanı yaparlar” demektir Nietzsche. (aktaran Chaix-Ruy: 184) Burada modern insanın bireyselliğini yitirişine, kitleselleşmesine dikkat çeker ve onu alıp yukarılara taşımak ister. Ama bu nasıl olacaktır?

Kendini bir savaşçı gibi görmekte, güvenli limanlardan uzak durun çağrısı yapmaktadır. Bu nedenle “Evlerinizi Vezüv’ün çevresine kurun” diye seslenirken, hayatın bir kumar gibi, ancak her şeyin ortaya konulması durumunda kazanılabileceğini kastetmektedir. Bu da ona göre doğruluğun gerçekleşmesidir. (Zweig, 1989: 98, 21) İnsan’ı iki uçurum arasına, hayvanla üst insan arasına gerilmiş bir ipte yürümek zorunda olan bir varlığa benzeten Nietzsche, özyıkımı savunurken yeniden-doğmayı arzular. Acıma duygusuna savaş açıp, bunu önce kendi üzerinde uygulaması da bundandır. Kendine acımayı aşağılık bir baş belası olarak görür. Kendini yakmalısın ki, küllerinden yeniden doğabileşsin demekte, bunu bireyselliği geliştirmenin bir yolu olarak görmektedir.

Pascal’ın huzuru Hıristiyanlıkta bulmasını bağışlamamış, kendisine okyanuslara açılan Cristof Colomb’u örnek almıştır. Çünkü yeni ufukların peşindedir. Yeni bir dünyanın hayalini kurar. İnsanın kendisi ile sürekli savaşmasını, kendini aşmasını salık verir. (Chaix-Ruy, 192) İnsan bir yolcudur ve bu yolcunun durağı yoktur. Nietzsche’deki güç iradesi ve güç istenci kavramları, üst insanla ilintili kavramlardır. Güç iradesi, insanın doğal içgüdülerini, geçmişten gelen korkularını, tepkilerini karşılayacak, onları yönlendirecektir. Yalnızca üst insan bu güç iradesine sahiptir. Geleceğin insanı olan üst insan, sıradan ahlâktan kendini kurtarmış, peşin yargılardan arınmış, geleceğe ışık tutan, görev fikrine tutsak olmamış ve kişisel iradesi ile hareket edebilen insandır. Egemen iyi ve kötü kavramlarının ötesine de geçebilen, kendi değerlerini kendisi yaratandır. Güç istenci çok önemlidir. Üst insan gücünü gelecekte iyilik için kullanacaktır.

İki temel gözlemlerde bulunur: Biri istemin güç istemi şeklinde belirlenmesi: Her davranışın ve istemin temelinde güç istemi vardır: Boyun eğme, kendini olumlama, yok etme. İkincisi yanılısamanın istemle birlikte ortaya çıkması ve bunun zorunlu olmasıdır. Daha da ileri düzeyde güç istemi kendini maskeler, iyi ve kutsal görünmek ister. (Alkor, 2001: 291-2)

Sıradana, gündelik yaşamda alışılmış olana, yerleşik ve geleneksel olana ve yaygın olana itiraz etmeyi bir yaşam tarzı, yaşam felsefesi haline getirmeli, bir putkırıcı olmalıdır. (Nietzsche, 1992a) Nietzsche felsefi doğrulardan değil, kendi doğrusundan söz eder. Çünkü onun için doğru, insan dışında nesnel bir varlık değil sürekli aranarak yaratılacak bir şeydir. Zaten genel ahlâk anlayışı bunlarla bağlantılı olarak iki temel üzerinde yükselir: Efendi ahlâkı, Köle ahlâkı. Efendi ahlâkı kendine yarayanı iyi, kendine zarar vereni kötü olarak adlandırır. Kendine eşit olanlar iyi; kendisine boyun eğenler, güçsüzler, zayıflar, korkaklar, yalınlar kötüdür. Köle ahlâkında ise, yenilenlerin nefreti, üstünlere karşı duyulan kin ve kötümserlik vardır.

Ancak yine de en nihayetinde Nietzsche için “Aydınlanmanın uygarlık, akıl, evrensel haklar ve ahlâk konusundaki bütün imgeleri boştu. İnsanlığın sonsuz ve değişmez özü gerçek ifadesini Dionysos’un efsanevi kimliğinde buluyordu.” (Harvey, 1999: 29) Aydınlanma felsefesinden ve modern toplumdaki umudu tümüyle kesmiş olan Nietzsche böylece yeni umudu için çok uzak geçmişteki mitsel bir dinin efsanevi bir ismini ve kültürünü göstermiş oluyordu.

Nietzsche’de Yaşamı Olumlama Eğilimi ve Bengidönüş Kavramı

Nietzsche Putların Alacakaranlığı adlı kitabında “en garip, en ciddi sorunlar içindeyken bile hayatı olumlamak, kendi tüketilmezliğinin keyfini en yüksek tiplerini feda ederek çıkartan hayat istemi – benim Dionysoscu dediğim işte budur, beni trajik şairin psikolojisine götüren köprü budur işte” demektedir. (Aktaran Megill, 1998: 85-6)

Yine bir diyalogunda, “Kadın bana bir moralist* olmadığını söyledi – ama ben onun, benim gibi, herkesten çok daha fazla moralist olduğunu düşündüm” (Nietzsche, Paul Ree’ye mektuptan, 1882) demektedir. (Aktaran Solomon, 2004: 53)

Nietzsche’nin hayata karşı takındığı olumlamacı tutum aslında ilk kez Şen Bilim kitabında oluşur: “Amore fati:** Bundan böyle sevgilim olsun! Artık çirkinliğe savaş açmak istemiyorum. ... Keşke sadece evet diyen biri olsam bir gün” (Nietzsche, aktaran Megill, 1998: 85) Zerdüşt’ün ana düşüncesi “erişilebilecek en yüksek olumlama ilkesi” olan Bengidönüş (Sonsuzdönüş) öğretisine dayanır. “Kendi içgüdümün Schopenhauer’inininki tersi yönde, yani en korkunç, en muğlak, en yalancı haliyle bile hayatı haklı

* Gelenekçi, ahlâkçı

** Kader sevgisi

çıkarma yönünde gittiğini kavradım; bunu da 'Dionysoscu' ifadesiyle formüle ettim." (Nietzsche) Nietzsche Apolloncu yanılısamacılıktan Dionysoscu gerçekçiliğe geçmiştir. Dionysos en son esrik bir varlık olarak kalır ama buna gerçekçilik de eklenmiştir. Çünkü hayata karşı daha olumluyucudur. Gerçekliğe evet deme fikri, merkeze oturmuştur. (Megill, 1998: 86)

Dünyayı-olumlamanın en yüksek sembolüdür Dionysos. Dionysos sıradan bir varlığın değişime uğramış halidir, en iyi şeyler ve anlar olarak nitelenen, yargılanan ve hissedilenlere dönüşmüştür. Dionysos bir yargıdır! (Nietzsche, aktaran Murray, 1999: 285) Nietzsche, olumlamaksızın etkili bir değişimci olamayacağını anlamıştır. Kendimizi kontrol edebilme, değişik perspektiflere sıcak bakmayı sevme ve etkili iletişim kurabilme, olumlama felsefesi ile iç içe geçer. Bize şunu anlatmaktadır: dokunamayacağımız kadar aşağıda olanlara karşı daima kendimizi korumalı, karşı çıkmalıyız. Bu karşı çıkış, bize, olumlu bir dünya kazandırır. Ve yine Dionysosla karşılaşırız. "Hayatın olumlaması, onun en yeni ve en ciddi sorunudur!" (Nietzsche) (Aktaran Murray, 1999: 291)

Koyu bir naturalizm ile kendinin-üstesinden gelme etiği onda el ele yürür. Doğal bir ilke gibi gördüğü Güç İstenci, kendini doğa ile çatışmayan yüksek bir şeyle paylaşır. Bu, üretici olan değerdir. Ancak bu yolla aşkınlaşır ve hayatı yeniden üretir, onu doğurur. (Yovel, 1986: 190) Nietzsche'nin olumlamacılığını anlamada Bengidönüş kavramı da anahtar sözcüklerdendir.

Nietzsche Ecce Homo'da Bengidönüş düşüncesini, "sınır tanımadan sonsuza dek her şeyin durmadan yok olup yeniden doğması" biçiminde açıklar. Böylece Nietzsche Varlık kavramını tümüyle yadsıyarak, yerine Oluş'u getirir. Varlık Oluş halinde olandır. Bengidönüşü sağlayan şey Oluş'un evetlenmesidir. "Yaşam ve kendiniz olma konusunda hiçbir şeyi, bu sonul ve bengi onaylama ve mühürlemeden daha ateşli bir biçimde istememeye ne kertede hazırsınız?" şeklinde sormaktadır Nietzsche. Yine benzer şekilde "Her şeyde ve her durumda 'bunu bir kez daha ve sonsuz kez istiyor muyum? sorusu davranışlarınız üzerinde sürekli baskısını hissettirecektir" demektedir. Bengidönüş kavramı ile, hayatımızda gerçekleşen her şeyin, her anın, tüm edimlerimizin onaylandığını bildirir. Bengidönüş, bireyin yaşamındaki an'ların çevrimi olarak, an'ı olumlar. (Yavuz, 2001: 143-4)

Bengidönüş, sıradan bir daire, sıradan bir tekrarlama, başa dönme süreci değildir. Deleuze'a göre, "aynı olanın sürekliliği, özdeş olanın durduğu yer ya da denge durumu değildir. ... Aynı-olan ya da bir olan

değildir. Bengidönüş'le geri gelen; dönüşün kendisi, farklılığı, farklı-olana ait olması gereken bir şeydir." Bengidönüş'le gelen olumlama yoluyla, "Oluş'un Masumiyeti" geri döner. Bunu üstinsan taşır. Ve üstinsan ahlâki bir özne değildir. (Yavuz, 2001: 145-6)

Nietzsche'nin Deccal adlı kitabının Türkçe çevirisinin önsözünde belirtildiği gibi Bengidönüş kavramı, adeta şiirsel bir yapı içinde, eski alışılmış dünya ve yaşam anlayışlarının değerlendirilmesinin doruğudur. Bu fikirde dünya hem zorunlu bir bütün olarak evetlenir, hem de en büyük özgürlük olanakları yaratılmak istenir. Her insan yaşamını bütünlüğü içinde onaylar ve kabullenirse, büyük özgürlükler kazanacaktır. Bu aşama, insan'ın gelebileceği en üst yani 'üstinsan' aşamasıdır. (Nietzsche, 1992a, 12) Üstinsan kavramına eklenen Bengidönüş böylece, insandan çıkış için bir köprü olur. Ama sadece bir geçiş köprüsü değil. İnsanda kendini aşma arzusu da uyandırır. İnsan erek değildir, karşıya geçiş ve batıştır. Nietzsche'nin Bengidönüşü açıkladığı çok çarpıcı iki metni, Zerdüşt Böyle Diyordu kitabında bulunan 'Görüntü ve Bilmece Üzerine' ile 'Nekahatteki Kişi' adlı bölümlerdir.

Aslında Nietzsche'nin olumlamacı yönergeleri öz olarak çok sık ve katı değildir. (Solomon, 2004: 68) Hatta eleştireliliği ön plânda bile görülebilir. Bu nedenle olumlamacı olup olmadığı hep tartışılır ve onun olumlamacı olmadığını savunanlar da çoktur. Bu tartışma, yazarların dünya görüşlerince şekillenir. Nietzsche'ye dönersek;

"Her şey gider, her şey geri gelir, varlık çarkı sonrasızca döner. Her şey ölür, her şey çiçeklenir yeniden; varlık yılı sürüp gider ebediyen. Her şey kırılır, her şey birleşir yeniden; ebediyen kurar kendini aynı varlık evi." (Nietzsche, 1989: 176)

Zerdüşt en baştan beri, giden ve geri gelendir. 10 yıl doğa ile baş başa dağlarda yaşar ve sonra bir gün şehre geri döner. Nekahatteki Kişi adlı metinde de yedi gün boyunca hastalanır ve yerde ölü gibi yatar, sonra adeta hayata yeniden döner, iyileşir. Çünkü hayatı sevmektedir. Nietzsche, kendini hayatın ve bengidönüşün sözcüsü olarak tanımlar.

"Ben, Zerdüşt, hayatın sözcüsü, ızdırabın sözcüsü, sonrasız dönüş çemberinin sözcüsü." (Nietzsche, 1989: 174) "Bak işte ebedi dönüşü öğreten sen –artık alınyazın bu senin." (1989:178) "Bak işte, biliriz biz senin de öğrettiğini: bütün şeylerin sonrasızca dönüp geldiğini, onlarla birlikte bizim de, ve sonsuz kereler var olduğumuzu daha önce de, bizimle birlikte bütün şeylerin de." (1989: 178) "Ah, insan ebediyen döner gelir! Küçük insan ebediyen geri gelir!"(1989: 177) "Her an yeniden başlar varlık, her Bura'nın etrafında 'Ora' denen yuvarlak döner. Orta, her yerededir.

Ebediyet yolu egridir.” (1989: 176) “Düz olan her şey yalan söyler, her gerçek egridir, zaman’ın kendi bile bir yuvarlaktır.” (1989: 129) Bu yuvarlakta en iyiyi gerçekleştiren üstinsan, o denli iyi yaşar ki, böyle bir hayatın sonsuzcasına tekrarlanmasını diler. Güç istencine sahip üstinsan olarak, bellek sürekliliğinden de destek alarak bir kere yaşadığını çok kere yaşamak ister.

Nietzsche geliştirdiği bu kavramlarla, dünyayı ve hayatı farklı bir şekilde anlatmak istemekte, çünkü dünyayı olduğu gibi anlamanın imkânsızlığını görmektedir.

Nietzsche’de Hayatın Olumlaması Olarak Sanat

Estetiğe oldukça yakındır. Bunun nedeni estetikteki yaratıcılık olgusudur. Olgun döneminde kendini sanatçı-filozof olarak görür. Romantiklerdeki şiirle-felsefenin bireşimini uygulamak ister.

Şen Bilim kitabında sanatsal potansiyelin ve gündelik hayat bilgisinin bilimsel düşünce ile harmanlanacağını ve bunların birleşerek, günümüz bilim dallarını çok çok aşacağını, organik bir birlik oluşturacağını hayal eder. Böyle Buyurdu Zerdüşt’te bu arzu artık, felsefenin sanata dönüşmüş hali gibidir. Şiirsel imge ve metaforlar çok yaygındır. Adeta özgün bir sanat yapıtıdır. Zaten onu şiirsel bir ilhamla yazdığını da belirtmiştir. Ancak Nietzsche için sanat bir hakikatten önce, bir yanılısama aracıdır. Hatta yalan söylemek ve hakikatten kaçmak için sanat-istemi oluşur. (Megill, 1998: 70-2)

Sanatı irade taşımayan, tarafsız bir şey olarak sunarken ve ona insanı, gerçeğin yarattığı dehşetten koruma işlevi yüklerken, Schopenhauer’i izler. Gerçekliğin bilgisi eylemi öldürürken, sanat imdada koşar. Çünkü yanılısama tülünü sanat sağlar. “Varoluşun dehşeti ya da saçmalığı hakkındaki bu mide bulandırıcı düşünceleri insanın yaşamasını sağlayan fikirlere dönüştürmeyi, sadece kurtarıcı bir büyücü, bir sağaltma uzmanı olan sanat bilmektedir.” (Nietzsche, aktaran Megill, 1998: 81) Nietzsche, “Hakikat yüzünden ölmeyelim diye var sanat.” derken sanat ile gerçeklik arasındaki karşıtlığı yumuşatır. Sanat ve sanatçıda içkin olan yorum yapma özgürlüğü olgusunu, estetik alanın ötesine taşır. Ona göre bütün yorumlar estetik türdendir, gerçeklikten kurtulmuşlardır. Bağımlılıkları yoktur. Ecce Homo, Böyle Diyordu Zerdüşt, baştanbaşa müziktir ve bir şiirdir. Tragedya’nın Doğuşu’nu da müzik olarak niteler ve şarkı gibi okunmasını salık verir. Yorum anlayışı, estetik perspektifi tarafından belirlenir. Bir sanatçı-filozof olma kaygısı vardır. Bunun için en saf olarak müziği görür. Kendine en yeterli ve en soyut. Yorum’u çok temel bir yere koyar. Kesin ve nesnel bilgiyi, bilimi

reddeder. Onun yerine, yorumla birlikte gelen 'güzel olasılıklar'ı tercih eder. Yorumlama sürecinin, tümüyle öznel ve bireysel olduğuna inanır. İnsanların gerçekliğin üzerine çıkmasını sağlayacak şey, sanatsal-güç'tür onun için. Hatta insanları sanatçı olarak kurmak gerekliliğinden söz eder. (Megill, 1998: 81, 82, 147, 150)

Aslında son döneminde her şeye, estetik-yanılsama açısından bakar. Yani "sanat yapıtı anlamında sanattan, asli yanılsama-yaratıcı eğilim şeklindeki daha geniş anlamında sanata geçilmiştir." Yani metafizik, din, ahlâk, bilim ile sanat arasındaki her türlü ayırım bulanıklaşır. Bu eğilim de tipik postmodernist konuma geçmek anlamına gelmektedir. Diğer taraftan "Nietzsche kendini sanatçı ve mit-yaratıcı olarak görüyordu. (bu, onun bazı açılardan bir eleştirici de olduğunu inkâr etmek anlamına gelmez; ama felsefi girişiminin eleştirel, mitbozucu yönü, tamamen yeniden-mitleştirici yönüne tabiydi)." (Megill, 1998: 82, 145)

Sanatı bu yönde kullanmak istemesi tabii ki, David Harvey'in de (1999: 32-3) açıkladığı gibi dönemsel ve modernleşme sürecine ilişkin gelişmelerle bağlantılı idi. "Estetiğin bilginin ayrı bir alanı olarak keşfedilmesi, açıkça 18. yüzyıla ait bir şeydir." Olasılıkla o yıllarda artan kültürel çeşitlilik, zenginleşme, gelişen ticaret, dolaşımla ortaya çıkan çok farklı ürünleri anlama ihtiyacından kaynaklanıyordu. Ayrıca;

"Aydınlanmanın rasyonel ve bilimsel kavrayış ilkelerinin eylem için uygun ahlâki ve politik ilkelere tercüme edilmesindeki içsel güçlükten kaynaklanıyordu. Nietzsche daha sonra sanatın ve estetik duyguların iyinin ve kötünün ötesine geçme gücünü taşıdığı yolundaki, sarsıcı etkileri olan keskin mesajını bu boşluğa yerleştirecekti. Estetik deneyimin kendi içinde bir araç olarak aranması, tabii, romantik akımın ayırıcı bir özelliği haline gelecekti. Bu yaklaşım, bir 'radikal öznellik', 'dizginlenmemiş bireycilik' ve 'bireyin kendini gerçekleştirme arayışı' dalgası doğuracaktı." (Harvey, 1999: 33)

Nietzsche'nin tohumlarını ektiği anarşi, düzensizlik ve umutsuzluk duygusu, modernizmde bir hesaplama ihtiyacını yaratıyordu çünkü politik-ekonomik hayat akıl almaz bir çalkantı ve huzursuzluk, istikrarsızlık şeklinde yaşanıyordu. Psikolojik, erotik ve irrasyonel ihtiyaçların, genelde Freud tarafından tespit edilen boyutu, kargaşayı perçinliyordu. Nietzsche'nin eleştirilerinden sonra,

"Aydınlanma aklına ayrıcalık tanımak artık imkânsızdı. Nietzsche'nin, estetiği bilimin, akılcılığın ve politikanın üzerine çıkarma bakımından açtığı yolun devamında, estetik deneyimin

keşfi, modern hayatın gelip geçiciliği, parçalanmışlığı ve aşıkâr kargaşanın orta yerinde sonsuz ve değişmez olanın ne olduğu konusunda yeni bir mitolojinin yerleşmesi açısından güçlü bir araç haline geldi. Bu, kültürel modernizme yeni bir rol ve yeni bir atılım kazandırdı. Modernist projenin bu yeni kavranışında, sanatçılar, yazarlar, mimarlar, besteciler, şairler, düşünürler ve filozoflar özel bir konuma sahiptiler. ‘Sonsuz ve değişmez olan’ artık otomatik biçimde varsayılamadığına göre, modern sanatçının insanlığın özünü tanımlama açısından yaratıcı bir rolü vardı. ‘Yaratıcı yıkma’ modernitenin temel bir koşulu olduğuna göre, belki de sanatçının bir birey olarak kahramanca bir rol oynaması gerekiyordu –sonuçlar trajik olsa bile.” (Harvey, 1999: 31)

Ancak Nietzsche için sanat ve sanatçı bir taraftan gerçekliği dönüştürürken, diğer taraftan da “bireylerin hayatı onaylayan faaliyetlerine ifade kazandıran” bir şeydi. Sanat gerçekliği yadsıyıp bastırıyor tam tersine gerçekliği onaylıyor, insanları eylemin içine çekiyordu. Dünyanın yani gerçekliğin tek olumlaması estetik bir olumlama idi. Bilim, din ya da siyaseti değil, sanatı seçmesinin nedeni, sanatın yaratıcılığı idi. Ama bu yaratıcılık, hayatı olumlama için de kullanılabilirdi. (Stauth-Turner, 1995: 162)

Bu durumda ise Nietzsche’nin yaratıcı-yıkım anlayışı, etkisini hayli yitirir ve kendisi ile çelişir. Habermas bu yönde bir tespit ve eleştiride bulunmaktadır. Buna göre Nietzsche, usun ufkunun dışına çıkarak eleştirisinin zayıflamasına neden olmakta, usu reddetmekte ve evrensel etiği göz ardı etmektedir. Oysa bu etik, modernliğin maskesini düşürmede Nietzsche’nin yanında olabilirdi. Hegel’in usu Mutlak-Olan’da temellendirmesine Nietzsche’nin karşı çıkışı çok haklıdır ama o da usu tümüyle terk eder ki, bu da büyük bir yanlıştır. Yeni-Karanlıktır. Nietzsche’de, pratik us, ustan koparak arkaik ve estetik alanda temellenir. Nietzsche, kuramsal, pratik ve estetik ayrımını yıkar. Hegel’in gördüğü bağlantıları göz ardı eder ve geriye doğru büyük bir sıçrama yaparak, mitsel Dionysos’un arkaik alanı ile ilgilenir. (Dellaloğlu, 1998: 227)

Habermas’ın Nietzsche’ye eleştirisi yoğun ve dikkate değerdir. Nietzsche’nin olumlamacı olduğu şeklindeki yorumları ağır basar. Horkheimer’in Nietzsche’yi tutucu bulması ile benzerlik göstermektedir. Adorno (Horkheimer-Adorno içinde, 2001) ise Nietzsche’yi eleştirse bile onu kelime kelime eleştirmenin yanlışlığına değinerek daha temkinli davranmaktadır. Amor fati ve bengi dönüş kavramlarını buna örnek olarak

gösterir. Adorno haklı olsa da Nietzsche söz konusu olduğunda ortada bütünlüklü bir felsefenin olmadığı göz önüne alınınca kelimeler de büyük önem kazanmaktadır. İzlenilen yöntem genel anlamda içerikler, yinelemeler ve vurgulamalar üzerinden gitmek şeklinde olmuştur.

Sonuç

Nietzsche kimdir, nedir, meselesi nedir, ne yapmak istemektedir? Sorular çoğaltılabilir. Ve cevaplar da öyle. Nietzsche bir filozof ve aynı zamanda bir sanatçı olarak belirli bir düşünsel ve psikolojik atmosferde girdiği filoloji ve felsefe dünyasında pek çok fikri ters yüz etmiş, sorgulamış ve birçok olguya çok radikal eleştiriler getirmiş, yeni kategoriler geliştirmiş ancak hayatı olumlayıcı ya da evetleyici olmaktan ve çok yönlü çelişkiler içinde kalmaktan kurtulamamıştır. Sıra dışı düşünce tarzıyla geliştirdiği fikirlerle postmodernizme fikir babalığı yapmış, psikolojinin geleceğini, sayısız bilim insanını ve sanatçıyı derinden etkilemiş, yüzlerce yıldır kabul edilmiş olan ve kimsenin sorgulamaya cesaret edemediği kavramların soy kütüklerini çözümleyerek anlamları tersine çevirmiş, bu sayede pek çok araştırmannın yolunu açarak özellikle 1950'lerden bu yana hep tartışılan bir filozof olmuştur. Tümceleri zaman zaman çok rasyonel olabilen ama deliliğin sınırlarına da her an gidebilen cesaretli ve çılgın bir filozof.

Nietzsche hep böyle ikili karşıtlıkların bir aradalığı ile tanımlanma ihtiyacını yaratıyor çünkü tek yönlü açıklamalar yetersiz kalıyor. Onda olumlama ile radikal eleştirelilik, bengidönüş ile oluş, uyum ile çelişkiler, Apollon ile Dionysos, rasyonalite ile irrasyonalite ve tutuculuk ile değişim arzusu bir arada bulunuyor. Tanrı'nın öldüğünü ilân edip kendisini de bir tanrı gibi sunmasında da böyledir durum.

“En üstün kötülük, en üstün iyiliğin içindedir ama üstün iyilik yaratıcıdır” şeklinde yazmıştır. Yok sayıcılık ve başkaldırının tüm ağırlığını üstlenmiştir. Felsefesi, dili, başkaldırı üzerine kuruludur. Tanrı öldü'den başlar başkaldırısına. Çağının ruhunda onu ölmüş olarak bulur. Böylece asıl sorumluluğu insana yükler. (Camus, 2000: 73-4)

Nietzsche esinle kaleme almakta, bu nedenle sanatçı özelliğine hayli yakın durmaktadır. Yazdıkları çelişkilerle doludur. Her konu hakkında sorular sorar; kendi kendini de sorgular, bilmeceler kurar. Kolay çözümlere karşıdır. Değişmek için kendini yakar. Genç yaşında filolog olmuş ama bu onu özellikle piyano çalmaktan uzaklaştırdığı için büyük acılar çekmiştir. “Ancak Tanrı dayanır bu kadar acıya” diyecek kadar. Şairlik gücünü ve müzik coşkusunu güçlükle bastırır. Ancak yine çok gençken (36 yaş) üniversiteyi terk eder ve böylece sanatçılığa döner. Ama onun sanatçılığı da

oldukça farklı, bilgi ve felsefe yüklüdür. Metin esaslıdır. Yüzlerce sayfada bıkmadan usanmadan eleştirir, yargılar, sorgular, metaforlar üretir, yeni perspektifler geliştirir, çok katmanlı yollar yöntemler önerir.

Batur'un (2001: 223-4, 233) belirttiği üzere Nietzsche, hem çok özel bir üslûpla yazar, hem de sürekli tehlikeli bir zemin üzerinde yürür. Üstelik hiç karşı tarafa geçmez, düşmez. Hep sınırın üzerindedir. Bu nedenle çok etkilidir. Zerdüşt'ü yazarken bir akıl-yitimi söz konusu olsa da, sözün gidebileceği yere kadar gider ve insana "bundan daha ötesi düşünülemez" dedirten bir tablo yaratır. Bu nedenle 20. yüzyılı çok etkilemiştir. Çünkü 20. yüzyılda sürekli kriz halinde bir yaşam söz konusudur. Oyalanma yok, kaçış yok, din yok, alkol yok, düşünsel kaçışlar da yok.

Türkçe'de iyi bir Nietzsche çevirmeni olan Can Alkor, Nietzsche'de kendine aşırı, hatta peygamberimsi bir güven olduğunu vurgulamaktadır. Nietzsche'de kendine güven, eleştiriden daha baskın gelir. Kendisini "Dionysos'un çömezi" olarak tanımlar. En son mektuplarında ise "Dionysos" ya da "Çarmıhtaki" diyerek imza atar. Düşüncelerinde çok fazla çelişki vardır. Herkese hitap eder. Yani herkes istediğini alabilir. Ama diğer taraftan da kişiliği, tutkuları, duyguları onu sürekli karalayarak soluk almasını engeller. Nietzsche tüm bu sebeplerden dolayı bu yüzyılda da tartışılacak bir düşünürdür. Çünkü yazılarını mantıksal çıkarımları ile değil hayatı ile yazmıştır. (Batur-Alkor, 2001: 222-233)

Oğuz Atay'ın Oyunlarla Yaşayanlar adlı kitabındaki Coşkun gibi oyun içinde yaşar ve yazar. Bu hem gülünç hem acıklı oyunda ağlamakla gülmek iç içe geçmiştir. Özellikle Zerdüşt Böyle Diyordu adlı kitabında, hayatı son derece ciddiye alan ve zaman zaman dehşete düşen bir gölge olarak yaşamaktadır. "Bu kadar yalnızca bir Tanrı acı çeker, bir de Dionysos" derken kendi çektiği acının büyüklüğüne dikkat çekmekte bir taraftan da kendini Tanrı ile eş görmektedir.

"İnsan ne kadar hakikate dayanabilir?" diye sorarken bu soruda gerçeğin dayanılmazlığına yaptığı vurgu öne çıkmaktadır.

Psikolojik olarak şiire ve müziğe oldukça yakın olan Nietzsche bir sanatçı tutkusu ve duygulanımı içinde felsefeden çok sanata güvenmektedir. Sanattan umutlu olduğu için sanat sayesinde dünyanın mahvolmadığını düşünür.

Nietzsche bu çalışmada anılan ya da anılmayan olumlu ve olumsuz özellikleri ile daha uzun süre tartışılacak gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Alkor, Can (2001). "Nietzsche: Uzak (?) Bir Geleceğin Çağdaşı." Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 291-293.
- Atay, Oğuz (1985). Oyunlarla Yaşayanlar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bataille, Georges (2001). "Nietzsche'nin Gülüşü." Çev. Erdem Gökçayan. Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 102-109.
- Batur, Enis - Alkor, Can (2001). "Tehlikeli Bir Adam: Nietzsche Üzerine Söyleşi." Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 214-234.
- Behler, Ernst (2001). "Yirminci Yüzyılda Nietzsche." Çev. Kemal Atakay, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 22-50.
- Blanchot, Maurice (2001) "Nietzsche ve Parçalı Yazı." Çev. Ömer Aygün, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 77-100
- Camus, Albert (2000). Başkaldıran İnsan. Çev. Tahsin Yücel, İstanbul:Can Yayınları.
- Chaix-Ruy, Jules (2001). Nietzsche Yaşamı ve Felsefesi. Çev. N. Berna Serveryan, İstanbul: Çiviyazıları/Portreler.
- Deleuze, Gilles (2001). "Üstinsan: Diyalektiğe Karşı." Çev. Turhan Ilgaz, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 111-132.
- Deleuze, Gilles – Foucault, Michel "Nietzsche'nin Tüm Yapıtlarına Giriş." Çev. Işık Ergüden, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 236-238.
- Dellaloğlu, Besim (1998). Toplumsalın Yeniden Yapılanması, Habermas Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Edelman, Bernard (2001). "Nietzsche: Kayıp Bir Kıta." Çev. Ferhat Taylan, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 52-61.
- Goyard-Fabre, Simone (2001). "Nietzsche: Modern Devletin Eleştirisi." Çev. Özge Erbek, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 149-162.
- Haar, Michel (1999). "Nietzsche and Metaphysical Language." The New Nietzsche, Contemporary Styles of Interpretation. David B. Allisan (ed.) England: The MIT Press. 5-36.
- Harvey, David (1999). Postmodernliğin Durumu. Çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları.
- Horkheimer, M. Adorno, T. Gadamer, (2001). "Nietzsche ve Biz." Söyleşi, Çev. Işık Ergüden, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 206-212.
- Jay, Martin (1989). Diyalektik İmgelem. Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Ara Yayınları.
- Klossowski, Pierre (1999) Nietzsche ve Kısırdöngü. Çev. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Megill, Alan (1998). Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida. Çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Murray, Peter D. (1999). Nietzsche's Affirmative Morality, A Revaluation Based in the Dionysian World-View, Berlin, NewYork: Walter de Gruyter GmbH&Co.,
- Nietzsche, Friedrich (1989). Zerdüş Böyle Diyordu. Çev. Osman Derinsu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (1992a) Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe. Çev. Nusret Hızır, Kabcacı Yayınları, İstanbul

- Nietzsche, Friedrich (1992b). Deccal. Çev. Hüseyin Kahraman, Ankara: Yönelim Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (1992c). Gezin İle Gölgesi. Çev. İsmet Zeki Eyübođlu, İstanbul: Broy Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2001a). Ahlâkın Soykütüğü Üstüne. Çev. Ahmet İnam, İstanbul: Yorum Yayınevi.
- Nietzsche, Friedrich (2001b). Okumak ve Yazmak Üzerine. Çev. Ahmet Cemal, Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 277.
- Stauth, G. & Turner, M.S. (1995). Nietzsche'nin Dansı. Çev. Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınları.
- Solomon, Robert C. (2004). "A More Severe Morality: Nietzsche's Affirmative Ethics." The Existentialists Critical Essays on Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger, and Sartre. Charles Guignon (ed.) UK: Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 53-72.
- Şengör, A.M., Celal, (2001). "Nietzsche ve Akla İsyan." Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 240-249.
- Taner, Haldun (2001). "Nietzsche Diye Biri." Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 290.
- Yavuz, Hilmi (2001). "Nietzsche ve Bengidönüş." Cogito Düşünce Dergisi, Nietzsche Özel Sayısı 25: 143-147.
- Yovel, Yirmiyahu (1986). "Nietzsche and Spinoza: Amor fati and amor dei." Nietzsche As Affirmative Thinker. Yirmiyahu Yovel (ed.) Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 183-203.
- Zweig, Stefan (1998). Kendileri İle Savaşanlar. Çev. Gürsel Aytaç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.